

Fängelsernas och fängelsestraffets förbannelse : ett väckelserop /

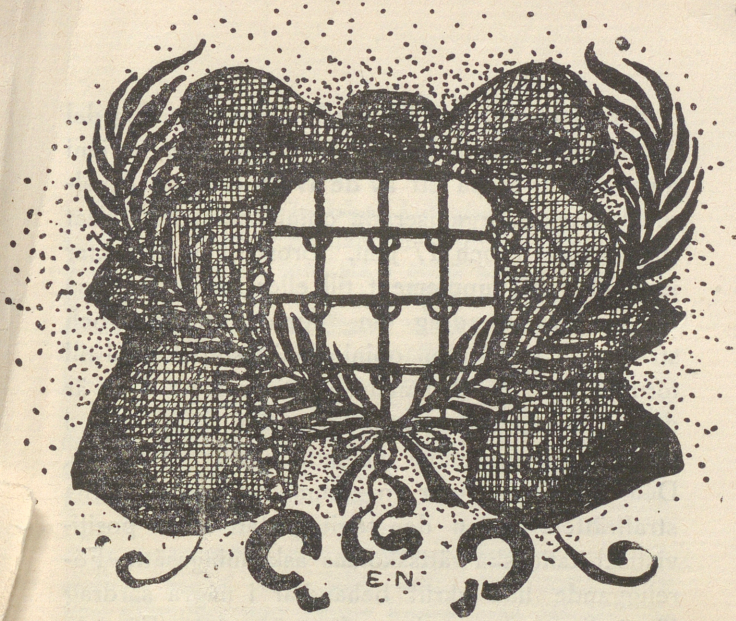
Holmberg, Gustaf Henriksson,

54 J Br

National Library
of Sweden

Polit. Skon
Fångst
(1881)

Fängelernas och fängelse- straffets förbannelse.

Ett väckelserop
av
G. Henriksson-Holmberg.

STOCKHOLM
AXEL HOLMSTRÖMS FÖRLAG

Pris 20 öre.

Föreliggande broschyr utgör till huvudsaklig del ett föredrag, som hölls i Jönköping den 16 juni innevarande år på ett av de av Stockholms Amaltheakommitté organiserade opinionsmötena landet runt den 16 och 17 juni. Broschyren betraktar jag som ett supplement till eller fortsättning på ett tidigare föredrag om "Amaltheamännen och strafflagen" under en opinionsmötesturné 1914 till förmån för Amaltheamännens frigivning. Och är denna broschyr utgiven å samma förlag och i samma utstyrsel som nämnda tidigare broschyr. Den broschyren var en resumé av den moderna straffrätten, sådan den tagit gestalt i den positivistiskt-italienska rättsskolans åskådningssätt. Föreliggande lilla skrift behandlar i några särdrag förnämligast det moderna fängväsendet. För mig har den i landet sedan några år tillbaka organiserade opinionsrörelsen för Amaltheamännens frigivning från ett livslångt fängelse städse stått som mål dess utveckling till en opinionsrörelse mot hela vårt straffväsen. Häri ligger också den naturliga förklaringen till varför jag befordrat även detta Amaltheaföredrag till trycket. Motiveringen härför finns nedlagd i själva skriften.

Stockholm i juni 1917.

G. H. H.

Att spärra in människor i de avgrundsboningar som vårt språk givit namnet fångelser för det att de uttala åsikter som stå i strid med gängse tänkesätt och bestående samhällsinrättningar eller annars olyckliga varelser, vilka drivas till handlingar som väcka vår fasa eller vårt medlidande, kan icke kallas för någon våra dagars civilisatoriska bragd. Nej, denna bedrift går tillbaka till de mörkaste tidsåldrar, då det brutalaste våld och det grövsta förtryck hörde till ordningen för dagen. Alla ha vi nog läst — även i den lögnaktigaste historiska läsebok — om dessa medeltidens, i synnerhet den kristna medeltidens pinoanstalter, varest man icke visste hur mycket och nog djävulskt man skulle kunna pina och martera en människa till kropp och själ.

Vi överväldigas av harm och avsky, när vi läsa om dessa råhetens och brutalitetens tider som vi ha bakom oss och häpna över att något sådant kunnat ske; häpna över allt det djävulskt otäcka och ondskefulla som uppfinningsrika hjärnor i samhällsskrud kunde hitta på för att plåga människor, på det att de måtte bli guds snälla barn eller laglydiga medlemmar av det samhälle som samhällsväktarna organiserat i främsta rummet för deras egen personliga säkerhet och bekvämlighet.

Men hur litet tänka i allmänhet vår tids jäktade människor på våra dagars fångelser, vilka dock alljämt fortfara att vara fångelser, pinoboningar för antingen plågade människosjälar eller omtöcknade hjärnor.

Medeltidens fängelser och det 20:e århundradets fängelser skilja sig — till det yttre — dock endast däri att i dag äro uppförda palatslika byggnader, förlagda vanligen till städernas mest centrala delar för att de riktigt må kunna påminna människorna om vilka förträffliga kulturhärder de äro — dessa väldiga stenhus som uppförts med så stora kostnader och med så stor vräkighet från samhällets sida. Eller ock kunna de vara förlagda till någon idyllisk ö som infattning exempelvis i en Mälardrottningens diadem, såsom fallet är med landets största centralfängelse på Långholmen invid rikets huvudstad.

Fängelserna under medeltiden och de första århundradena av den nyare tiden voro i olikhet med dessa stenpalats vi i dag äga de uslaste förvaringsrum för de till tortyr och hungerkval hemfallna offren för rättssamhällets straffande hand — underjordiska hålor och källare; boningar varest man föste ihop män och kvinnor och ungdom av växlande åldrar, vilka kommit på kant med samhällets rättsordning. Dessa medeltidsfängelser voro kända för sin där rådande smuts och stank och vidrigheter av allehanda slag. De finnas nog ännu i dag, om de också icke äro så allmänt och enbart förhärskande som då. Gent emot de äldre tidernas straffboningar äro de moderna cellfängelserna som sagt riktiga praktbyggnader med vatten- och värmeledning, ljus och badrum, med avdelningar för män och för kvinnor. Men de ha även sina särskilda straffceller, mörkceller och källarceller, dit varken sol eller måne nå. Vederbörande synas ha haft sig angeläget att icke avbryta all kontakt och historiskt sammanhang med den äldre tidens fängelsers tortyrkamrar och biktstolar.

Jag har för min del dock svårt att kunna se något glädjande i de nutida fängelsernas modernisering i fråga om deras inredning och om fångarnas behandling, om ock den enskilde fången kan ha i en del avseenden det bättre, jämförd med hans olycksbröder från svunna tider. De ha därigenom, dessa nutidsfängelser, fått ett drag av humanitet som vanligen icke finns annat än till skenet, och man hålles kvar i sin oreflekterade tro på deras tolerans mot samhällets styvbarn. Man går numera icke så öppet hårt tillväga som förr. Men förfaringssättet är å andra sidan desto mer raffinerat och utstuderat. Och däri ligger just den stora faran att kvarhållas i falska föreställningar om fängelsernas ofarlighet och nytta. Det betraktas t. o. m. som en fången bevisad nåd och en stor välgärning att stoppa in honom i ett fängelse. Det är en svensk filosofisk skola som är förkunnare av den läran — den svenske filosofen Boströms Uppsalaskola. Ordagrant uttrycker sig Boström om detta fången bevisade nådevedermäle med ett tal nog så filosofiskt men som vi måste återgiva:

“Det kan ej någonsin vara den straffandes rätta ändamål att endast tillskynda den felaktige ett ont utan det måste tvärtom alltid vara hans ändamål att med straffet tilldela honom ett gott eller bevisa honom en sann och absolut riktig välgärning. I vissa fall kan det väl hända att det medel som därvid måste användas är ett sinnligt obehag, en smärta, ett lidande och såvida ett temporärt-relativt ont, men detta förändrar ej någonting i själva ändamålet, vilket i alla fall alltid förblir detsamma, ty av den förnuftigt verkamme kan och får ingenting än det förnuftiga eller goda åsyftas och göras verkligt.”

En lärjunge till Boström, även han i livstiden

professor i "praktisk" filosofi vid Uppsala universitet, Edfeldt, skriver i fråga om statens befogenhet att straffa följande i närmaste anslutning till Boström säkerligen för eder lika besynnerliga resonnemang:

"Då staten straffar den brottslige, vederfares denne därmed intet ont utan han erhåller tvärtom en högst behöflig välgärning av staten genom hans omedelbara organer. Den brottslige är juridiskt ond och har tillskyndat staten och hans medlemmar ett ont, varigenom han är en för staten farlig princip. Då nu staten straffar den brottslige, så innebär icke detta att staten vedergäller ont med ont utan staten åsyftar tvärtom att frälsa och förlossa den brottslige från det onda, det juridiskt onda, och att göra honom delaktig av det goda, nämligen det rättsligt goda och detta av oförskyld nåd. Det är därför så långt ifrån att straffet är ett ont att det tvärtom är en nådeverkan, en verkan av oförskyld nåd."

Sådant rent ut sagt tokprat kallas filosofi. Ni vet nu vilket välsignat gott straffet är för den som får nåden att motta straffet.

* * *

Straffets ändamål skall enligt samma storslagna filosofi vara att rätta den vilseförde och bringa honom på bättre tankar och därigenom också på bättre vägar. Liksom ett snöre eller ett tåg som snott sig rättas genom att sträckas eller spännas, så skall den brottsliga viljan moraliskt rättas genom att t. ex. spärra in den brottslige i ett fängelse för en tid allt efter vederbörandes tycke och smak, räknad i månader eller några år, i årtionden eller livet ut — hur föga dylika filosofiska absurditeter och abstraktioner motsvara de

verkliga förhållandena kan säkerligen en var av egen erfarenhet och egna iakttagelser konstatera.

Vår tids filantroper säga också att straffet skall vara av ändamålsenlig beskaffenhet med avseende på fångens såväl moraliska som fysiska behov, att han således varken får ta skada till sin hälsa eller moraliskt försämrans eller ödeläggas, att han med ett ord icke får misshandlas i fängelset. Straffet skall framför allt vara ett moraliskt förbättringsmedel. I ett fall har denna moraliskt-religiösa förbättringslära, som man har så svårt att släppa, haft den nyttan att den gjort slut på — fast med en långsamhet som påminner om en snigels gång — de forna grymma kropps- och skamstraffen: spöslitning, hudstrykning, gatlopp, schavottering inför en nyfiken, känslolös allmänhet — utan att de likväl fullt undanröjts. Ännu förekommer t. ex. prygel i fängelserna som disciplinärstraff — Amaltheamännen kunna berätta de rysansvärdaste saker därom. Vanfräjdsstraffet finns alltjämt som bistraff till större och hårdare s. k. huvudstraff; och fångtransporterna till och mellan fängelserna äro knappast bättre än att stå i halsjärn på ett öppet torg. Jag tänker då närmast på hur Brands t. f. redaktör C. J. Björklund behandlades vid hans transport som politisk fånge från fängelset i Vänersborg till fängelset i Kalmar via Göteborg, Jönköping m. fl. platser för ett par, tre månader sedan, varom han inskickade en protestinlaga till justitieombudsmannen. Han belades med handbojor och på resan genom Göteborg smiddes han samman med två fångar från Härelandafängelset och fick trots han hade egna penningmedel inte ens stilla sin stora hunger, så att han svalt fruktansvärt i den svåra kölden de två eller tre dagar resan pågick mellan — Vänersborg och Kalmar. Han klagar också särskilt över

den begapning som kom honom till del vid stationerna av — såsom han själv uttrycker sig — okunniga, hjärtlösa och råa över- och underklassmänniskor. Björklund, som jag personligen känner, är en blid och mycket försynt medelålders man. I en i dagarna avgiven förklaring till J. O. har Fångvårdsstyrelsen funnit Björklunds transport synnerligen olämplig och sökt reparera skandalen med utsändandet av ett instruktionscirkulär till vederbörande fångvårdsförvaltningar om en mera hyvsad transport av fångar i allmänhet.

*   *

Javisst ha nutidens fångelser blivit moderniserade med avseende på deras inredning och fångarnas behandlingssätt. Men deras humanisering är av synnerligen tvivelaktigt värde. Huru mycket de än humaniseras, skola de dock aldrig förbli annat än pinoanstalter av det enkla skälet att de aldrig kunna riktigt humaniseras, ty kunde de det funnes inga fångelser.

De äldre fångelserna från 15-, 16- och 1700-talen beskrivas som mörka och i högsta grad osnygga och fångarna som utmerglade skeletter av brist på luft och tjänlig föda. I de underjordiska hålorna och källarvalven stod vattnet flera tum över marken. De av hunger och köld försmäktande fångarna trängdes om varandra i de av dem uppfyllda, förpestade lokalerna. Vartill kom pinsamma och förödmjukande arbeten samt skymfligt bemötande från befälets och vaktbetjäningens sida. Men är nutidens humaniserade cellfångelser och fångbehandling något att yvas över? Man kan sannerligen fråga sig huruvida inte disciplinärstraffen och de halvmörka gluggcellerna som straffångarna äro inhysta uti i själva verket äro en maskerad återgång till de skam- och kropps-

straff som den nya straffrättsvetenskapen och strafflagstiftningen säga sig ha utdömt. Skildringarna som man får läsa i pressen från lösgivna fångar eller som annars bli publicerade tala ett rätt så tydligt språk. Den till friheten återbördade Amaltheamannen Stern har nyligen lämnat en beskrivning av sitt liv som livstidsfånge i tidningen Brand; en skildring som verkar alltigenom sanningsenlig och lugn i all sin ryslighet. Dessa hans upplevelser i fängelset ha sedermera fullständiga i en bok därom, betitlad "Långholmsfångar. Verklighetsskildringar av Alfred Stern" (Axel Holmströms förlag, Stockholm). De äro lika lugnt och trovärdigt skrivna som hans två artiklar i Brand och kvarlämna hos läsaren det outplånligaste intryck av fasorna inom ett nutida svenskt centralfängelse, till på köpet landets största. För några år sedan utgav en av Sandömännena en bok om sitt 5-åriga liv vid Hernösands centralfängelse. Åtskilliga skildringar har jag för övrigt läst från tidigare år, från 1870-talet, som sannerligen ge stöd för ens uppfattning om att nutidens prisade fångelser äro veritabla maskerade avgrundsboningar för dessa olyckliga varelser som dit kastas in.

Man kan förstå huru det måtte ha varit inom 1700-talets svenska fångelser, när en rättsprofessor, Nehrman, vid Lunds universitet i en av sina offentliga föreläsningar år 1729 uppställde följande fordringar på ett någorlunda hyggligt fängelse i enlighet med den tidens humanitetskrav:

- 1) bör det vara sådant att delinkventen kan stå däri;
- 2) att det icke är alldeles mörkt;
- 3) att det är torrt;
- 4) bör där ej vara för ful stank;
- 5) ej grodor och ormar eller döda kroppar.

Som ett allmänt omdöme uttalar han därjämte att det aldrig får vara "faseligt att det för plågorum anses kan".

Man kan ju lägga på minnet det sista rådet att fängelset icke får vara så beskaffat att det kan anses som ett plågorum. Av paddor och ormar äro nutidens cellfångelser visserligen icke mer befolkade men, efter vad det säges och skrives, av löss så mycket mer.

Våra dagars hrr jurister tro visst vad vårt moderna "humaniserade" fängelsesystem beträffar att det är bra som det är, så att deras inblandning i fångvårdens bestyr är varken behöfligt eller gagneligt. Dock, ett och annat undantag finns likväl, en och annan enstaka jurist som berömvärt sticka av från det annars så kompakta juristståndet och för vilka man därför verkligen kan hysa uppriktig aktning och respekt. Om dem tar allmänheten, även arbetarvärlden och dess representanter, icke ringaste notis, men lyssnar man så mycket villigare till de sociala kvacksalvarna i och utan juristperuk, vilket håller inte gör en så värst glad.

* * *

Den som kraftigast och mest metodiskt angrep 1700-talets fängelseväsen, såsom utgörande kronan på de föregående århundradenas fängelsesystem och fruktansvärda straffväsen, var en förmögen engelsk filantrop vid namn John Howard, vilken av egen erfarenhet och egna undersökningar hade lärt känna fängelserna icke blott i sitt eget hemland, England, utan även i de flesta av Europas länder som han personligen hade besökt, däribland Danmark och Sverge.

Howard hade råkat i krigsfångenskap hos frans-

männen, då han var på väg till Portugals huvudstad Lissabon, som hade hemsökts av en svår jordbävning den 1 nov. 1755 och dit han ville fara för att bispringa de nödlidande. Skeppet, på vilket han skulle göra överresan, blev taget av en kapare; och han fördes som krigsfånge till än det ena än det andra franska fängelset. Med sina olyckskamrater hållen vid eländig kost och liggande på ett fuktigt golv utan något tecken till bädd fick han med egna ögon se i vilket förfärligt tillstånd fängelserna voro, huru de av hunger och köld utmerglade människorna massvis dogo i fängelset utan ringaste vård. Hos honom uppstod då beslutet att egna sin verksamhet åt deras reformering. Sedan han omsider sluppit lös från fångenskapen, återvände han hem till England och grep sig strax an med fängelseväsendets reformerande genom att igångsätta en planmässig propaganda för detta ändamål. Som sheriff i sin hemort fick han uppsikt över de till grevskapet hörande fängelserna och upprörd av allt det elände, varmed han även där kom i beröring, företog han flera resor i England för att undersöka landets övriga fängelser och utsträckte slutligen dessa resor som sagt till de flesta av Europas länder. Efter fyra års studier och resor nedlade han sina iakttagelser i några arbeten, vilka utkommo under åren 1777—1789, angående fängelsernas tillstånd i såväl England som det övriga Europa som han besökt. Ingen hade före Howard, säges det, givit en sådan skildring av fängelseväsendets fransidor, ingen hade som han i alla enskildheter framlagt den dåvarande verkligheten i dess skärande motsats mot den upplysning och den humanitet, varav tiden dock ville berömma sig. Han dog under en resa i södra Ryssland 1790. De sista 17 åren av sitt liv hade

han odelat egnat åt sitt livs mission som fängelse-reformator.

Återigen ha vi här ett fall då en enskild man på eget initiativ har måst lära de samhällsstyrande vad samhället är skyldigt sig självt. För Howard var det dock icke fråga om fängelsernas utdömande — så framskridet var tänkesättet ännu inte i 1700-talets Europa! — endast om deras förbättrande. Till deras förbättring uppställde han som reformkrav — reformkrav som på samma gång ange beskaffenheten av de härskande grövsta missförhållandena i dåtidens fängelser — först med avseende på fångarnas fysiska befinnande

sundhet och renlighet inom fängelserna samt fångarnas lösgörelse från fångvaktarnas prerjerier

samt med avseende på sedligheten

fångarnas åtskiljande nattetid och avskiljandet av män från kvinnor, av unga brottslingar från gamla förhärdade förbrytare

och övergick sedan till krav på fångarnas isole-ring från varandra såväl natt som dag. Han omfattade det då splitternya fängelsesystem som kallas cell- eller enrumssystemet. Det första cell-fängelset hade uppförts redan 1703 i Rom. Från Rom fortplantades dess idé till Amerika, varest den omfattades av kväkarna med en religiös hän-förelse som om himlens portar med ens blivit öppnade för de förtappade. Idén sattes av dem i system, så att det av dem utbildade cellsystemet blivit kallat det filadelfiska efter kväkarnas stad Filadelfia i Pennsylvanien. Enligt detta system inspärras fången i en enslig cell för att han där skall få egna sig åt självbetraktelser över sina gärningar. Som arbetet distraherar från slik inät-vänd betraktelse och det dessutom leder tanken

på timligt förvärv är arbete förbjudet. Av samma skäl får fången i cell icke motta besök, ty även det skulle distrahera honom från hans självplågeri. Så mycket flitigare skall han läsa bibeln och andra dylika utmärkta uppbyggelseskrifter. Sedan han genom flitig läsning av sådana skrifter undergått den nödvändiga sinnesändringen, är han färdig att släppas ut. Fängelserna skulle icke vara straffanstalter eller så benämnas, men vara och benämnas anstalter för botgörande, ty som en vilsekommen syndare, vilken gjort bot, skulle fången anses och behandlas. De första försöken som gjordes efter dessa kväkarprinciper lämnade de bedrövlige resultat. Den absoluta ensamheten och enformigheten i fångens liv framkallade självmord, vansinne och sinnesslöhet bland fångarna. Man vidtog därför modifikationer i än den ena, i än den andra riktningen. Men systemets grundtankar har man därför ingalunda släppt, ty de tillämpas än i dag i cellfängelserna och har hos oss haft sin mest nitiske försvarare i Sigfrid Wieselgren, känd som en mycket gudlig man och på sin tid svenska fångvårdsväsendets generaldirektör. (Stern har i sin bok om "Långholmsfångar" ett särskilt kapitel om honom som "reformator" av det svenska cellsystemet.)

*   *

Vi behövde helt visst en ny Howard som metodiskt kunde avslöja vår tids fångelser och som även kunde bringa det därhän att fångelserna nedrevos.

Emellertid ha vi även bland oss enstaka röster, vilka höjts mot det nu härskande fångelsesystemet. Jag nämner då från senaste tid framför allt prof. Winroth, vilken avled för några år sedan

och vilken icke var jurist av den alldagliga typ som nu är så allmän och snart sagt ensamrådan- de hos oss, om han i andra hänseenden kunde vara nog så mycket jurist.

Klart och tydligt uttalade han sin mening om att fångarnas inspärning för sig själv är icke till nytta för dem, ej håller ett deras samliv i klump. "Luft, sol, arbete för utkomst, ett mål i livet samt sunda och hederliga människor runt ikring måste dock", säger han, "verka mera renande och stärkande än ett förtvinande bakom fängelsegaller, ensam för sig eller jämte andra samhällets olycksbarn."

Jordbrukskolonier föresväva här tydligen Winroth. Kolonisationsarbete är nog ett steg på rätta vägen, tillägger han. Men bäst vore, menar han, om man funne medel att, jämte det att man skilde brottslingarna från deras förra omgivning och levnadssätt samt hölle dem till ett sunt och enkelt kroppsarbete, låta dem var för sig leva ett individuellt liv mitt upp bland övriga medmänniskor men dock under stadig uppsikt och betryggande anstalter mot förgripelser från deras sida.

Idén om jordbrukskolonier är ingen ny idé. 1842 hade Sverges oupphinnelige folklivsskildrare och en av den svenska litteraturens störste och snillrikaste andar, Love Almquist, i romantiserad form uppkastat i en av sina sociala romaner en plan till en "brottslingarnas ödemarksstat", där brottslingarna — så otroligt det låter — styra och även under vissa förhållanden kunna styra sig själva. Ödemarksstaten behöver icke nödvändigt ligga i obygdén utan kan utgöra någon obruten bygd var hälst i landets bebyggda trakter.

Och en annan åt glömskan oförtjänt överant- vardad ovanlig svensk social författare, G. Swe-

derus, utvecklade fem år senare eller 1847 i sitt präktiga arbete om fattigväsendet — visst för praktigt för att kunna uppskattas av vår tids flacka människor! — samma idé om självständiga jordbrukskolonier för straffångar men behandlad mer vetenskapligt och även från nationalekonomiska kostnadssynpunkter. Dessa kolonier få icke ges karaktär av straffkolonier eller vara något slags "Djävulsö" lik England och Frankrikes deportationsorter i äldre och senare tider.

Man har ju också på allra sista tiden tagit upp den gamla idén om jordbrukskolonier för fångar inom den svenska fångvården och t. o. m. nyanlagt en sådan koloni på ett kronogods Marieholm invid Mariestad i Västergötland. Man umgås ju också med planer att ytterligare anlägga sådana på egendomar i Värmland och Småland samt å de öde mossmarkerna på gränsen mellan Halland och Småland. Man har givit dem det nog så betecknande namnet jordbruksfängelser. Men det är icke sådana som tidsandan kräver. Ej håller att de organiseras efter militäriska och kyrkligt religiösa principer och regler. Så länge samhällsförbrytarna stå under direkt ledning och uppsikt av militäriskt och kyrkligt utbildade personer, av domedagspredikanter och gormande militärmajorer samt vaktkonstaplar rekryteras från militärkasernerna, så länge skall man håller inte tänka på fångarnas förädling eller ett förändrat sinnelag hos dem annat än möjligen på ytan. Icke från militärkaserner och bönesalar skall man hämta sina ideal för ett förbättrat fångväsen. Vi ha förut i tidigare århundraden haft fångarbete ute i det fria: vid fästningarna, då de voro upplåtna till strafforter, vid konungens slott och gårdar, i bergverken o. s. v. Det är icke till detta en gången tids fångarbete som vi skola återgå, lika

litet som att kolonisationsarbetet skall användas som straff eller ges karaktär av straff.

Vi ha åtskilliga yngre moderna rättslärde, jurister vilka t. o. m. kalla sig socialdemokrater, studerade och kvalificerade jurister och katederlärde. Men aldrig har jag från det hållet hört eller läst något om deras tanke om nutidens fängelseväsen — på ett undantag när, till vilket jag strax skall återkomma. Gamle mäster Palm förklarade, när han på 1880-talet fick stifta bekantskap med de svenska cellfängelserna, som sin oförgripliga mening att cellsystemet med dess inspärning i en halvmörk cell — av honom kallad en murad grav — är ett infernaliskt och djävulskt straff. Människor som behandlas på detta sätt bli, om de ha ett uns av karaktär kvar, antingen brutna till kropp och själ, vansinniga eller också förhårdade. Palm är alldeles viss om att ingen människa blir bättre av detta slags tortyr. Att våra rättslärde icke kommit underfund härmed, bevisar deras kortsynthet och brist på verklig människokänedom. Gamle Palm har fullkomligt rätt. — Stockholms första socialdemokratiska förening, som bildades 1885 och som blev Sverges socialdemokratiska arbetarpartis föregångare, upp tog bland punkterna på sitt program en punkt om avskaffandet av cellfängelsesystemet. I dag hör man ingenting därom. Är det därför att partiet fått juridiska lärdomsljus bland sig? Juristerna äro som sådana jämte prästerna i stort sett samhällets största baksträvare och tillbakahållare, även när de låta som mest frisinnade. Undantagen bekräfta regeln. Bland de yngre praktiserande juristerna är det mig veterligen blott en enda som tagit en bestämd ställning till nutidens cellfängelser, nämligen Amaltheamännens försvarsadvokat Carl Romanus. Han har utkastat som

en lösen: tom fängelserna i ett av sina föredrag, varmed han velat säga, om vi rätt förstått honom, att de böra helt och hållet avskaffas, jämnas med marken.

Annars märker man blott en alltigenom yrkesmässig uppfattning bland juristerna som den konstbesynnerligaste rätts- och juristfilosofi skapat fram tack vare de bland dem i svang rådande så kallade straffteorierna; teorier, medelst vilka man försöker att förklara straffets, såsom det så filosofiskt heter, grund och ändamål. För att endast anöra ett exempel, så har den tyske filosofen Immanuel Kant, en mycket stor filosof samt anhängare av den bibliska vedergällningsläran lika för lika, uppställt som en straffmaxim, att stode än ett samhälle i begrepp att upplösa sig, måste det genom sina väktare skynda att verkställa sina straff för att kantänka rättfärdighetens eller rättvisans stora idé icke måtte varda kränkt. Kant borde från de sälla boningar, varest han nu vistas, kasta en blick in i det ryska samhälle som fick sin upplösning i mars innevarande år. Man var lyckligtvis icke så filosofisk att man först tänkte på att bestraffa det gamla samhällets alla syndare, innan man skred till tsarsamhällets upplösning och förintning.

Nutidens kriminalsociologer ha betecknat nutidens cellfängelser som en människoandens förringring i det 19:e århundradet. Och de ha blivit liknade vid gravar för levande varelser t. o. m. av en justitieminister, icke av en svensk men av en italiensk. Se där toppen av den förbannelse som ligger lägrad över nutidens fängsvårdsväsen. "Vad gott", frågar prof. Winroth, som var jurist och ändock icke jurist, "kan man vänta av ett cellstraff på tre år i avspärning från människor och av gemensamhetsfängelse upp till 20 eller 25

är och däröver?" Allt detta förstå ju de moderna kriminalisterna och ävenledes Thyrén", tillägger han sarkastiskt. "Man skall gå tillväga så mildt som möjligt och rätta sig efter de individuella förhållandena, även med risk att uppgiva den i fängelsestraffets natur liggande avspärningen; man skall belöna välförhållande med väsentliga avkortningar på de långa strafftiderna; och man skall låta dessa efterföljas av en övergångsbehandling, varunder myndigheterna skola nedlägga all sin flit på att vänja de avstraffade ånyo vid livet ute i samhället och få dem att samla sig för ett förvärvskampens upptagande på egen hand. Det är såsom om man först hölle en person under vattnet, till dess han bleve sanslös och därpå med honom vidtoge upplivningsförsök för den händelse att han dock ej skulle vara riktigt död." Ja, så uttalar sig prof. Winroth om prof. Thyréns väntade "förberedande" utkast till en ny svensk strafflag, vilket är utom all fråga "en stark radikaliserings" av det nu gällande straffsystemet men tyvärr i en riktning som uppkallar ens bästa jag till den mest energiska protest.

Ett längre frihetsstraff i cellfängelset verkar allvarligt nedbrytande såväl i kroppsligt som i andligt avseende, är ävenledes prof. Winroths åsikt. Det är ju också konstaterat att procenten av sinnessjuka är bland fångarna dubbel mot den vanliga, att cellfängelset har stor förmåga att framkalla och utveckla sjukliga anlag. Antalet fall av sinnessjukdomar ha betydligt stigit hos oss endast sedan cellsystemet blev skärpt på 1890-talet under den Wieselgrenska regimen genom 1892 års lag om straffarbets verkställande i enrum; och tuberkulosen härjar svårt bland cellfångarna. Se där fångelsernas och fängelsestraffets förbannelse i några detaljer. Stern har sammanfattat

sin nära nio-åriga erfarenhet från landets största centralfängelse på Långholmen sålunda: "Själskval, pinande ovisshet för sig själv, oro för sina anhöriga och anförvanter, hat, hämd och veder-gällningstankar, dålig sjukvård, halvsvält och brutal behandling, umbäranden och försakelser av alla slag. Allt detta och mycket mera därtill verkar till att göra livstidsfångens tillvaro till någonting så grymt att det finns intet namn att nämna det vid."

* * *

Vår fängvårdsstyrelse med dess chef i spetsen — en släkting till den här förut nämnde Love Almquist, vilken 1820 skrev en utmärkt avhandling om straffet som en statens hämnadeakt — har ej kunnat tillstyrka Rosbergs försättande på fri fot, bland annat av det skälet att han "ännu inte avtjänat ens 10 års straffarbete." Vore inte fängvårdsstyrelsen ett helt ämbetsverk, ett av landets centrala ämbetsverk, kunde man frestas ifrågasätta huruvida inte en sådan styrelse borde avsättas. Men den är ingen vanlig bolagsstyrelse utan som sagt ett helt centralämbetsverk.

* * *

Politiska fångar äro som bekant en särskild kategori av förbrytare, nämligen sådana som på ett mer eller mindre besvärande sätt granskat staten i dess existensformer och därför fått sitt straff. De äro även, vad man kallar, åsiktsförbrytare, d. v. s. sådana vilka på grund av omständigheternas press blivit förbrytare av idéella skäl och intressen. Man kunde också lika gärna benämna dem ofrivilliga lagbrytare, lagbrytare mot sin vilja.

Amaltheamännen kunna räknas till dessa ofrivilliga lagbrytare. De blevo nämligen av omständigheterna, som äro eder väl bekanta, drivna till sin handling, säkerligen mot deras egen vilja. Det är ett nog så tungt vägande skäl för deras återbördande till den frihet som de nu snart i nio år gått miste om. Konung Gustav har ju också låtit förstå att det kan komma att ske snart nog, men kanske ock ej förrän om ett år, då de utstått de där tio årens pina som fångvårdsstyrelsen finner vara så nödvändigt för livstidsfångarnas andliga och kroppsliga bästa. Han antydde detta vid Axel Holmströms audiens på slottet den 22 mars, då Holmström var där i avsikt att söka stämma kungen till förmån för Rosberg samtidigt som Stern hade blivit benådad i konseljen.

Amaltheamännen skulle aldrig begått den som brottslig stämplade handlingen om inte kapitalismens onda makter fått driva sitt spel och provocerat fram deras av förbittring och förtvivlan framtvingade försvarshandling för sin klass. Intygen om deras karaktärens goda beskaffenhet ha ökats år från år. Innan det senaste benådningssförsöket i början av detta år gjordes, intygade direktören för Göteborgsfängelset att Rosberg under sin fängelse tid där ådagalagt icke blott stor arbetsskicklighet i vad han haft för händer utan även att han "som fri" säkerligen skulle komma att uppföra sig väl. Fångpredikanten vid samma fängelse har framhållit att en eventuell frigivning skulle utöva ett lugnande inflytande på Rosbergs nervliv och sinnestillstånd. Den förbättring som han möjligen låtit straffet under fängelseåren verka hos sig kan icke tänkas bli "avsevärt större", om strafftiden förlänges. Det är ord att lägga märke till. Rosbergs sinnesbeskaffenhet, moraliska förbättring som det eljest heter, kommer efter

all sannolikhet icke att bli avsevärt bättre, om man fortsätter att hålla honom i fängsligt förvar. Inte vilja väl då fängvårdsstyrelsen och högsta domstolen i förening försämlra eller ödelägga Rosbergs bättre människa som säkerligen fanns hos honom även före hans inspärning på livstid? Vår tids fängelser skola ju icke vara till för att ödelägga en människa andligt och fysiskt! Eller kanske det inte är så?

Hernösandsfängelsets direktör och övriga tjänstemän ha visat sig vara av en annan ull. Deras försök att vrida Anton Nilssons karaktär till en obotfärdig syndares förfelar tvivelsutan i reflekterande människors ögon att göra den verkan som de med sina infordrade utlåtanden måhända åsyftat. Och vad Stern angår torde det numera icke vara mer än en tanke om honom, nämligen att även han varit *alltjämt* en av naturen god och hygglig människa. Hela församlingsrådet på Långholmen: direktör, assistent, präst och lärare ha ju också enstämmigt intygat att hans uppförande varit mycket gott i fängelset, att han varit flitig, stillsam och hänsynsfull, en man vilken säkert icke skulle vilja begå någon låg handling av dåliga motiv eller ett elakt sinnelag. Ändå har han fått sitta inspärrad $8\frac{1}{2}$ år i fängelset till stor del för den idiotiska kväkarmässiga förbättringsläran som dirigerar fängvårdshjärnorna!

Stern har skildrat huru och under vilka omständigheter upprorskäslorna bemäktiga sig en fånge i fängelset. Det är då han misshandlas och ställes under s. k. extra judiciell bestraffning som fängelsets högsta funktionär ådömer en fånge, när han försyndat sig mot fängelsets rigorösa och pedantiska ordningsregler. Den bestraffningsprocedur, som i dag går under namn av "extra", är helt visst en kvarleva från gångna tiders barba-

riska och grymma kroppsstraff, sådan denna extra judiciella bestraffning utövas i militär- och cellfängelserna i landet.

Må man betänka att det är hopplösheten, utsikten att aldrig kunna få sin försörjning eller annars komma i åtnjutande av en människan någorlunda anständig tillvaro som kastat och kasta de flesta människor in på brottets väg. Men å andra sidan är det hoppets illusion i god mening som äger förmåga att lyfta, att höja en människa. Rosberg har i sin egenhändig skrivelse till konungen som åtföljt de infordrade utlåtandena från vederbörande fångvårdsförvaltningar om hans och hans olyckskamraters förhållande i fängelset givit det vackraste uttryck åt fångens hopp att få sin frihet åter. Likaså har Stern tolkat denna hoppets känsla i sin skildring av "livstidsfången".

* * *

Kuriöst nog finns det i rättssamhället som vi leva uti inga andra brott än dem lagen och lagstiftarna fastställt skola anses som brott. "Straff må icke ådömas för handling som icke är i lag med straff belagd." Vad lagen sålunda icke uttryckligen benämner som brott och belägger med straff är att anse som icke-brott — individens och samhällets brott må vara ur andra synpunkter än de juridiskt trånga synpunkterna huru brottsliga och avskyvärda som helst. Franska strafflagen lär på så sätt ha omkring 150 olika slag och variationer av brott, den tyska ett par hundra, hur många den svenska strafflagen äger att uppvisa få juristerna själva räkna efter. Det Thürénska förberedande utkastet till en "radikaliserad" strafflag, varmed det svenska folket har utsikt att snart bli lyckliggjort, har visst varit rätt

uppfinningsrikt i att finna på nya former av brott och straff. Eljest har nutidens strävanden bland kriminalsociologerna ju gått ut på att för framtiden minska i stället för att öka och förstora de olika typerna och formerna av lagbrott, *frånsett att i och med rättfärdigare samhällsförhållanden skola hela grupper av brott, framför allt nödens och eländets, fattigdomens och provokationsbrotten försvinna helt och hållet av sig själva*. Samhällsförhållandena, de dåliga och orättvisa samhällsförhållandena, framkalla och utveckla nämligen de flesta brotten.

*   *   *

Fängelserna som sådana ha alltid instinkmässigt avskytts av massorna. När fransmännen 1789 gjorde sin första stora revolution var en av deras första åtgärder att tåga till Bastiljen, det innerligt hatade politiska statsfängelset — vart större land har i själva verket sitt historiska namnkunniga fängelse för politiska fångar: Towner i London är ett sådant beryktat fängelse, Peter Pauls-fästningen i Petrograd är ett annat, källaren under Doge-palatset i Venedig var ett på sin tid lika illa beryktat fängelse som Bastiljen i Paris.

På samma sätt som man tågade till Bastiljen och släppte lös dess offer, så tågade i mars i år våra grannar ryssarna vid revolutionens utbrott till Peter Pauls-fästningen och lösgävo fångarna där. Den provisoriska ryska regeringen, som från början räknade fler borgerliga än socialistiska element, utfärdade även en proklamation om en "allmän och omedelbar amnesti för alla personer vilka begått förbrytelser av politisk och religiös natur, däribland terroristiska handlingar, militär-revolter och brott mot jordbrukslagarna", såsom

det heter i regeringsmanifestets första punkt, gällande för hela Ryssland, för alla Rysslands fångelser, och sedermera utsträckt även till Finland. Så viktig syntes amnestin, de politiska fångarnas frigivning från ett förhatligt straff- och fängelse-system, den provisoriska regeringen att amnesti-kravet ställdes främst bland det första regeringsmanifestets åtta punkter.

När skall det regeringsmanifest som förkunnar fångelsernas avskaffning se dagen?